

УДК 341.231.14

ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ – ОДНЕ ІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

**Ястремська Н.М., к.е.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ
natali802nata@gmail.com**

**Журавель О. Я., студентка, спеціальність «Право»
Донецький державний університет внутрішніх справ
zhuravel.olga25@gmail.com**

Умови сьогодення, коли в Україні введено воєнний стан, а на частинні території відбуваються активні бойові дії, підняли на поверхню проблему щодо катування і жорстокого ставлення до громадян та військовополонених.

Враховуючи сучасний ступінь розвитку людства, прагнення до гуманних способів вирішення будь-яких конфліктів, проблема катування на території, де не відбуваються воєнні дії, ні куди не дівається і завжди залишається актуальною і болючою.

Саме вивчення та аналіз законодавства з прав людини в частині заборони катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, дозволяє детально вивчити дане питання і активізувати та спрямувати зусилля міжнародної спільноти та Європейських держав на подолання цієї проблеми та дотримання норм міжнародного права.

Українське законодавство категорично забороняє катування.

Стаття 28 Конституції України зазначає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1].

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка набрала чинності 11 вересня 1997 року [2]. Саме з цієї дати для України розпочався новий етап правового розвитку й реформування.

Відповідно до ст. 9 Конституції України [3] ратифікація Європейської конвенції має юридичними наслідками обов'язок держави забезпечити реалізацію зазначених в ній прав і свобод, визнання за особою права на звернення до Європейського суду по правовій захист; прецедентний характер рішень Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ).

Отже, Європейська конвенція є частиною національного законодавства України. Розглядаючи скаргу щодо держави, яка ратифікувала Європейську конвенцію, ЄСПЛ спирається на існуючі прецеденти. Таким чином, рішення ЄСПЛ мають слугувати для національних органів публічної влади та їхніх посадовців орієнтирами в сфері забезпечення прав людини; в цьому – запорука дотримання положень Європейської конвенції [4].

На Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини покладена відповідальність за імплементацію протоколів до Конвенції. Уповноважений Верховної Ради має дуже широкі повноваження (в тому числі стосовно місць тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установ відбування засудженими покарань та установ примусового лікування і перевиховання, психіатричних лікарень тощо). Уповноважений зобов'язаний представляти Верховній Раді України щорічну доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Кримінальний кодекс України (ст. 127) під катуванням розуміє умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі [5].

Міжнародний захист прав людини, особливо останнім часом, набуває великого значення. Міжнародні стандарти прав людини – це закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного чи політичного характеру [6].

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод проголошує: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [7].

Стаття 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права так само забороняє катування та жорстоке нелюдське або принижуюче гідність поводження чи покарання [8].

Статтею 5 Загальної декларації прав людини передбачено, що «ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» [9].

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1984 року. Складена із 33 статей, Конвенція набрала чинності 26 червня 1987 року [10].

Правоохоронні органи, які здійснюють кримінальне судочинство, мають у своїй діяльності керуватися внутрішньодержавним законодавством, означеними положеннями міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, що здебільшого знаходять своє практичне втілення та вираз у прецедентному праві Європейського Суду з прав людини.

Покарання, будучи найсуворішим заходом державного впливу на особу, котра вчинила злочин, є однією з форм (стадій) реалізації кримінальної відповідальності.

У ч. 1 ст. 50 Кримінального Кодексу України встановлено, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до

особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [5].

Відповідно до ч. 2 ст. 50 Кримінального Кодексу України мету покарання утворюють такі єдині складові: 1) кара; 2) виправлення засуджених; 3) запобігання вчиненню нових злочинів засудженими; 4) запобігання вчиненню злочинів іншими особами [5].

На теперішній час покарання за вчинення катування є таким: за ч. 1 – позбавленням волі на строк від 2 до 5 років; за ч. 2 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. Звідси випливає, що за ступенем суспільної небезпеки законодавець відносить катування до злочинів середньої тяжкості (ч. 1 ст. 127 КК України) і тяжких злочинів (ч. 2 ст. 127 КК України), при цьому єдиним (безальтернативним) покаранням за цей злочин є лише позбавлення волі на певний строк [5].

Отже, катування та інші жорстокі види, що принижують гідність особи, розглядаються міжнародним товариством як грубі порушення прав людини і є імперативною нормою, що не передбачає винятків. У своїх рішеннях ЄСПЛ відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Червяцова А.О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за ст. 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: навч. посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 308 с.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001.2001 р. № 25-26. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посіб. / кол. авт.; ред. В.О. Боняк. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ. Рада Європи. 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
8. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
9. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року . URL : https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

10. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року // ВВР УРСР. 1987. № 13. Ст. 108. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.